

ΔΙΑΤΙ ΠΑΝΤΕΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΕΘΑ ΣΗΜΕΡΟΝ
ΔΙΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ :

(Μετάφρασις : ΜΑΡΙΟΥ Γ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ)

I

Πῶς ὅστις μετὰ τινος προσηκτικότητος παρακολουθεῖ τὸν δημόσιόν μας βίον, εὐκόλως διαπιστοῖ ὅτι σήμερον τὰ προβλήματα τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς εἰσχωρῶσιν εἰς πάσας σχεδὸν τὰς σφαιρας συμφερόντων καὶ ὅτι οὐδεὶς ὑπάρχει εἰς τὰ σύγχρονα πεπολιτισμένα Κράτη ὁ ὁποῖος δὲν ἀναγκάζεται ἐν καιρῷ νὰ λάβῃ ἀκριβῆ γνῶσιν περὶ τῆς ἀλληλουχίας τοῦ οἰκονομικοῦ βίου καὶ τῶν σκοπῶν τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς.

Ἄξιζει ἐπομένως νὰ ἐπισκοπήσωμεν τοὺς διαφόρους κλάδους τῶν ἐπαγγελμάτων καὶ τὰ διάφορα ἐπίπεδα τῆς ζωῆς, ἵνα ἴδωμεν μέχρι ποίου σημείου ὑπεισέρχονται ταῦτα εἰς τὰ καθέκαστα οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικοπολιτικὰ προβλήματα.

Ἀρχίζοντες τὴν ἐπισκόπησίν μας ταύτην ἐκ τῶν «ἀνεπτυγμένων ἀνθρώπων» τοὺς ὁποίους κατατάσσομεν κατὰ σχολὰς ἔχομεν :

Τὸν Θεολόγον. Οὗτος εἰς οἰονδηποτε δόγμα καὶ ἂν ἀνήκῃ, συχνότατα μόλις ἀναλάβῃ τὸ ὑπόυργημά του ἀντιμετωπίζει τὸ γεγονός ὅτι ζῆ ἐν μέσῳ περιβάλλοντος τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς ἀκατανόητον δι' αὐτὸν ἀναβρασμόν. Προσπαθεῖ νὰ ἀνεύρῃ εἰς τί ὀφείλονται αἱ ἀνάγκαι, αἱ δυσαρέσκαιαι, αἱ φροντίδες καὶ προσκρούει εἰς οἰκονομικὰ αἴτια. Δυνατὸν νὰ εὐρίσκεται εἰς περιοχὴν ἣτις ὑφίσταται βαρὺν ἐξῶθεν συναγωνισμόν ἢ ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν ἐκείνου τὸν ὁποῖον ὀνομάζομεν διαρροὴν τῶν κατοίκων. Δυνατὸν οἱ χωρικοί, μετὰ τῶν ὁποίων ζεῖ, νὰ ὑφίστανται τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν τοκογλύφων καὶ νὰ γίνωνται προσπάθειαι ὅπως ἀρθῆ τὸ κακὸν μέσῳ κοινῶν πιστωτικῶν ὀργανισμῶν. Πιθανὸν νὰ τύχῃ μετὰ βιομηχανικοῦ πληθυσμοῦ τοῦ ὁποίου αἱ σκέψεις στρέφονται περὶ τὴν ἀναθεώρησιν τῶν ὄρων ἐργασίας, περὶ τὴν ἐλάττωσιν τῶν ἐργασίμων ὥρων, περὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἐργατικῶν ἐπιτροπῶν καὶ τὰ τοιαῦτα ἢ κηρύσσει ἢ λύει ἀπεργίαν κλπ. Εἰς ἀπάσας αὐτὰς τὰς περιπτώσεις, ὁ πνευματικὸς πόρος ἀπέχει τοῦ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ καθήκοντά του εὐσυνειδήτως ὅταν δὲν ἔχῃ καμμίαν γνῶσιν περὶ τοῦ αἰτίου πάσης ἐνεργείας τοῦ ποιμνίου του. Ἐὰν ἐπίσης οὐδόλως προτίθεται νὰ βοηθήσῃ ἐμπράκτως, ἐπεμβαίνων τυχὸν εἰς τὸν μηχανισμόν ἢ συμμετέχων εἰς τὴν ἴδρυσιν τῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν ἢ τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων, τότε μόνον θὰ κατορθώσῃ νὰ ἔχῃ τὴν ἀναγκαίαν μετὰ τοῦ ποιμνίου του ἐπαφὴν ὅταν πράγματι γνωρίζῃ τοῦ ἀκρι-

βῶς τὰ μέλη πονοῦν· δηλαδή ὅταν ἐπισκοπῇ τὰς σχέσεις ἐκ τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἡ τύχη τῆς ἐνορίας του.

Κατόπιν ἔχομεν·

Τὸ ν Ν ο μ ι κ ὸ ν. Ἄλλοτε αἱ νομικαὶ σπουδαὶ διηροῦντο εἰς δύο κλάδους : τὰς καθαρῶς νομικὰς καὶ τὰς καμφοραλιστικὰς διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ μεθέξουν εἰς εἰς τὴν διοίκησιν. Ἦσαν τῆς γνώμης ὅτι πρὸς τοῦτο ἤρκει ἡ ἀπλή σπουδὴ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας ἐνῷ ἐθεώρουν ὡς περιττὸν βῆρος πᾶσαν οἰκονομικὴν γνῶσιν ἐκ μέρους τοῦ τυπικοῦ νομικοῦ. Σήμερον κερδίζει ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔδαφος ἡ πεποιθήσις καθ' ἣν ὁ νομικὸς εἰς οἰονδηποτε ἐπίπεδον καὶ ἂν δρῶ τίποτε τὸ τέλειον δὲν δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ ἄνευ σοβαρῶν οἰκονομικῶν γνώσεων. Ἀφ' οὗτου ὁ ἐγκληματίας ἀντεκατέστηρε τὸ ἔγκλημα ὡς ἀντικείμενον σπουδῆς εἰς τὸ Ποινικὸν Δίκαιον εἶναι αὐτονόητον ὅτι προκειμένου νὰ ἀσχοληθῇ τις εἴτε ὡς δικηγόρος εἴτε ὡς δικαστὴς μὲ τὴν γνωμίτευσιν ἐπὶ ποινικῶν πράξεων ὀφείλει πρωτίστως νὰ εἶναι γνώστης τῆς κοινωνικῆς ἐξαρτήσεως τοῦ ἐγκληματίου. Κοινωνικὴ ὅμως ἐξάρτησις κατὰ βᾶθος δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἢ οἰκονομικὴ ἐξάρτησις· καὶ ἐκεῖνος μόνον ὁ δικηγόρος ἢ δικαστὴς θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ λάβῃ τὴν ἀρμόζουσαν στάσιν ἔναντι τοῦ ἐγκληματίου, ὅστις καλῶς γνωρίζει τὸ οἰκονομικὸν περιβάλλον ἐξ οὗ προέρχεται οὗτος. Τοῦτο ἂν καὶ ἰσχύει γενικῶς ἔχει ἀκόμη μεγαλειτέραν ἐφαρμογὴν εἰς ὁρισμένας κατηγορίας πλημμελημάτων. Ἐνοῶ τὰ ὅλως αὐξάνοντα εἰς ἀριθμὸν πλημμελήματα τὰ προφερόμενα ἀπὸ τὴν διὰ λόγους συμφερόντων, ὑπερεξημένην πάλιν τῶν οἰκονομικῶν μονάδων καὶ κοινωνικῶν τάξεων. Τί δύναται νὰ ἀποφασίσῃ ὁ δικαστὴς ἢ ὁ Εἰσαγγελεὺς χωρὶς τὴν βοήθειαν οἰκονομικῶν γνώσεων, ὅταν ἀσχολεῖται μὲ πλημμελήματα ἀναγόμενα εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀθεμίτου συναγωνισμοῦ ἢ παραπτώματα διαπραττόμενα κατὰ τὴν ἐξίσκησιν, ὑπὸ τῶν ἐργατῶν, τοῦ δικαιοῦματος συνεταιριζέσθαι ; Μέγα μέρος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀλλὰ καὶ ἀκατανοήτων ἀποφάσεων καὶ αὐτῶν τῶν ἀνωτέρων μας Δικαστηρίων, ἐπὶ ἀπεργῶν παρεμποδίσεως τῶν ἐπιθυμούντων νὰ ἐργασθοῦν κλπ., μόνον τότε εἶναι γενικῶς νοηταὶ ὅταν δεχθῶμεν ὅτι εἰς τοὺς κύκλους ἐκείνους τῶν δικαστῶν ἐλλείπει ἀπλῶς ἡ γνῶσις τῶν γεγονότων τοῦ κοινωνικοῦ βίου ἅτινα ὠδήγησαν εἰς τὰ ἐν λόγῳ παραπτώματα. Ἄλλὰ καὶ ὁ νομικὸς ὁ ἀσχολούμενος μὲ ἀστικῆς φύσεως ζητήματα, εἰς κάθε του σχεδὸν βῆμα προσκοῦει ἐπὶ ζητημάτων ἅτινα, ἄνευ γνώσεως τῶν οἰκονομικῶν ἐξαρτήσεων δυσκόλως ἢ καὶ κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ λυθοῦν. Ἀφοῦ οὕτως ἔχουν τὰ πράγματα προκειμένου περὶ ποινικῶν καὶ ἀστικῶν ὑποθέσεων ἅς ἀναλογισθῶμεν τί ἰσχύει προκειμένου περὶ χρηματιστηριακῶν πάσης φύσεως ἐμπορικῶν διαφορῶν, περὶ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ οἰκονομικοῦ ἐπαγγέλματος ἔναντι τῶν ἐργοληπτῶν περὶ τὸν ὅλον χειρισμὸν τοῦ μισθωτικοῦ καὶ ὑποθηκικοῦ δικαίου περὶ τοῦ συμβολαίου ἐργασίας κλπ. Περαιτέρω συναντῶμεν.

Τὸ ν Ι α τ ρ ὸ ν. Ἦρχισεν ἤδη νὰ γίνεται λόγος περὶ «Κοινωνικῆς Ἱατρικῆς Ἐπιστήμης» καὶ ὑπάρχει ἤδη ἐγχειρίδιον τῆς ἐπιστήμης ταύ-

της. Τοῦτο εἶναι ἡ καλλιτέρα ἀπόδειξις ὅτι καὶ οἱ ἰατροὶ ἀντελήφθησαν τὴν στενὴν ἐπαφὴν εἰς ἣν εἰσέρχεται ἡ ἐπιστήμη των μετὰ τῶν κοινωνικῶν καὶ διὰ τῶν οικονομικῶν καταστάσεων. Γενικῶς πλέον ἰσχύει σήμερον διὰ τὴν ἰατρικὴν ὅτι καὶ διὰ τὴν νομικὴν ἐπιστήμην: ὅτι δηλ. προσπαθεῖται νὰ ἐκτιμῶνται καὶθε παθολογικῆ περιπτώσει ὅχι πλέον ὡς ἀπομεμονωμένον φαινόμενον ἀλλ' ἐν σχέσει μὲ τὰς ἑξωτερικὰς ἐξαρτήσεις. Ἐπιβάλλεται λοιπὸν ἀλλ' ἐν σχέσει μὲ τὰς ἑξωτερικὰς ἐξαρτήσεις. Ἐπιβάλλεται λοιπὸν ἀναντιρρήτως εἰς τοὺς ἰατροὺς ὅπως ἐν τῇ διαγνώσει των καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν αἰτιῶν, τὴν πρόληψιν καὶ τὴν θεραπείαν τῶν ἀσθενειῶν, λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψιν τὸν τρόπον τῆς διατροφῆς τὸ εἶδος τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ τοὺς ὅρους τῆς κατοικίας τῶν ἀσθενῶν. Γνωρίζουσι καλῶς ὅτι ἄλλως θὰ γνωματεύουσιν περὶ ἐργατοῦ, προερχομένου ἐκ τῶν πτωχοτάτων στρωμάτων τοῦ πληθυσμοῦ, ἄλλως δὲ θὰ ἐνεργήσωσι προκειμένου περὶ ἐνὸς ἐκ τῶν ἀνωτέρων καὶ εὐπόρων στρωμάτων προερχομένου καὶ εὐστραφοῦς ἀστοῦ. Γνωρίζουσι, ὅταν λαμβάνουν σοβαρῶς τὴν ἐπιστήμην των ὅτι προτοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὸ ἔργον των ὀφείλουν νὰ γνωρίζουν τοὺς ὅρους διαβιώσεως τοῦ πάσχοντος.

Ἄλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα αἷτια διὰ τὰ ὁποῖα οἱ ἰατροὶ ἔρχονται εἰς στενὴν σχέσιν μὲ τὰ φαινόμενα τοῦ οικονομικοῦ βίου. Ἐνοῶ τὴν αὔξουσαν σημασίαν ἣν λαμβάνουν οἱ ὑπὸ τοῦ Κράτους ἢ σωματείων ἰδριούμενοι ὀργανισμοὶ Προνοίας καὶ Περιθάλψεως τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀναπήρων ὡς καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν ἀσθενῶν Ταμεῖα, τὰς ἐπαγγελματικὰς ἐνώσεις κλπ. διὰ τὰ ὁποῖα ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐνδιαφέρονται οἱ ἰατροὶ.

Ἐπίσης καὶ ἡ ἀτομικὴ κατάστασις ὀφθεῖ τὸν ἰατρὸν πρὸς τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὰ ζητήματα τῶν οικονομικῶν ἀλληλεξαρτήσεων, ὅταν βλέπη εἰς τὴν τάξιν του ἀφ' ἐνὸς νὰ ἐξελισσεταί ἕνα πνευματικὸν προλεταριάτον ἀφ' ἑτέρου μίαν τάξιν ὀλίγων κεφαλαιοκρατῶν μεγαλοεπιχειρηματιῶν προσπαθούτων νὰ ἀποκτήσουν τὸ μονοπώλιον τῶν ἀσθενῶν.

Ὅτι ἀφορᾷ τοὺς λοιποὺς πεπαιδευμένους ἀνθρώπους πρέπει ἀναλόγως τῆς φύσεως τῆς ἐπιστήμης των, νὰ φέρωμεν αὐτοὺς ἀπο θεωρητικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως μᾶλλον περισσώτερον ἐν συναφείᾳ μετὰ τῶν οικονομικῶν προβλημάτων. Ἐπὶ τοῦ θέματος θὰ ἔχω τὴν ἐγκαιρίαν νὰ ἐπανέλθω. Ὑπάρχει ὅμως μέγας ἀριθμὸς ἐπιστημόνων τοὺς ὁποίους προβλέπουσι οἱ ἔχοντες ὡς κυρίαν ἀσχολίαν τὴν Οἰκονομίαν καὶ οἱ ὁποῖοι ἐν στενῇ εὐρισκονται σχέσει μετὰ τῶν Οἰκονομικῶν φαινομένων. Ἐνοῶ π. χ. τοὺς χημικοὺς οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται τὰ εἰς ἐργαστήσια κλπ.

Τώρα ἐρχόμεθα νὰ ἐξατάσωμεν τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν σχέσιν πρὸς τὰ Οἰκονομικὰ φαινόμενα τὸν ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῶν ἐπιστημόνων καὶ ἔχομεν τὸν ἐπιχειρηματίαν. Οὗτος ἢ γεωργὸς εἶναι ἢ βιομηχανικὸς ἢ ἔμπορος, ἀναποφεύκτως ὀφείλει νὰ κατέχη γνώσεις τινὰς ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς ἐξαρτήσεως τοῦ κλάδου πρὸς ἄλλους κλάδους, εἰάν θέλῃ νὰ ἐξασκήσῃ τὸ ἐπάγγελμά του ἐπιτυχῶς. Ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐμπορικῆς του ἐφημερίδος ἢ οἰουδήποτε ἄλλου φύλλου, τὸν ἀναγκάζει νὰ προσανατολισθῇ

ὀλίγον καὶ ἔκτος τοῦ περιβάλλοντος τοῦ γραφείου του. Θὰ ἀχθῆ πρὸ πάντων εἰς τὴν μελέτην γενικῶν τινῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων, ὅταν ἔχῃ νὰ κάμῃ μὲ μισθωτοῦς ἐργάτας. Κάθε περίπου δύο μῆνας ψηφίζεται καὶ νέος τις νόμος ρυθμίζων κατ' ἓνα οἰονδήποτε τρόπον τὰς ἐργατικὰς σχέσεις. Οἱ νόμοι οὗτοι ἀφοροῦν πότε τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἀσφαλείας ἀσθενειῶν, πότε τὰς διατάξεις περὶ ἀποσυστήσεως τῶν ἀτυχημάτων, πότε τοῖς ὅροις τῆς γυναικείας ἐργασίας, πότε περὶ τῆς ἀναπαύσεως τῆς Κυριακῆς κλπ. Πάντοτε ὑφίσταται ἡ ἀνάγκη εἰς τὸν ἐπιχειρηματίαν νὰ λάβῃ γνώσιν τῶν διατάξεων ἐκείνου ἢ τούτου τοῦ Λιαιτάγματος ἢ Νόμου. Ἄλλ' ἵνα οὕτως κατανοήσῃ καλῶς ἐκάστην περίπτωσιν, ἔει ἀνάγκην εὐρύσεως τῶν κοινωνικοπολιτικῶν του γνώσεων. Ἴνα ὁ ἐπιχειρηματίας λάβῃ τὰς ἐκάστοτε ἐπιβαλλομένας ἀποφάσεις περὶ τῶν ἐργασιῶν του ἀναγκάζεται καὶ προσπαθεῖ νὰ σχηματίσῃ ἀκριβεστέραν ἰδέαν διὰ τὰ γεγονότα τῆς ἡμέρας. Διὰ νὰ λάβῃ τὴν κατ' ἄλληλον στίσιον ἔναντι τῶν ἀπαιτήσεων τῶν ὑφισταμένων του, ὑπαλλήλων καὶ ἐργατῶν, ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ πόθεν αὐταὶ προέρχονται καὶ εἰς τί ἀποβλέπουν, ὀφείλει νὰ ἔχῃ γνώσεις περὶ τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων, ἵνα μὴ διατρέξῃ τὸν κίνδυνον νὰ φθιάσῃ εἰς ἐντελῶς ἐσφαλμένα συμπεράσματα. Πρέπει νὰ ἔχῃ ἰδέαν τινὰ περὶ τῆς ὑπηρεσίας καὶ τῆς νομοθεσίας εἰς τὴν ὁποίαν ὑπίγεται ἡ διαφορὰ του μετὰ τῶν ἐργατῶν, ὀφείλει ἐπίσης νὰ γνωρίζῃ τὴν ὠφέλειαν τῶν ἐνώσεων τῶν ἐργοδοτῶν ἵνα ἐν ἀνάγκῃ συνασπισθῇ μετὰ τῶν συναδέλφων του. Τὰ ἐξ οἰκονομικῶν λόγων ἀναφυόμενα ζητήματα μεταξὺ ἐπιχειρηματιῶν καὶ ἐργατῶν ἐπιβάλλονται καὶ εἰς τοῖς :

Ἰ π α λ λ ἡ λ ο υ ς (ἐμποροῦ καλλήλους, ἐργάτας κλπ.). Νὰ ἀσχοληθῶν μὲ τὰ «κοινωνικὰ ζητήματα». Αἱ διάφοροι ὀργανώσεις, τὰ διάφορα δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις ἅτινα προέρχονται ἐκ τῆς κοινωνικῆς νομοθεσίας εἶναι ὑπερπολλὰ διὰ νὰ διδάξουν αὐτοὺς περὶ τῆς θέσεως τῶν ἐπαγγελματιῶν των καὶ τῆς κοινωνικῆς των τάξεως ἐν γένει. Ἄλλὰ καὶ αἱ γ υ ν α ἰ κ ε ς ἐνδιαφέρονται καὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ φαινόμενα τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν φεμινιστικὴν κίνησιν δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἔάν δὲν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν τὸ οἰκονομικὸν στοιχεῖον. Καὶ ἡ γυνὴ ἡμῶν ἀρχίζει νὰ σκέπτεται περὶ τῆς ἰδίας αὐτῆς σχέσεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὡς τοιαύτης, ἀναγκαστικῶς ἄγεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ μελετήσῃ τὰ σχετικὰ κοινωνικὰ φαινόμενα. Ταῦτα δύναται νὰ ἀφοροῦν τὸ πρόβλημα τῆς θέσεως τῆς γυναικὸς εἰς τὴν Πολιτείαν, τὸ ὁποῖον προέκυψεν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὑπάρχει μικρὸν μόνον μέρος ἐργασίας ἐν αὐτῇ διὰ τὴν γυναῖκα. Πιθανὸν ἐπίσης νὰ πρόκειται καὶ περὶ τοῦ γυναικείου προλεταριακοῦ προβλήματος τὸ ὁποῖον ἔχει τὰς ρίζας του εἰς τὴν πολλὴν ἐργασίαν τῶν ἡμερομισθίων γυναικῶν. Ὅλος αὐτονόητος εἶναι ὅτι σήμερον ὁ πολιτικός, ὁ δημοσιογράφος καὶ τέλος πᾶς ἀναγνώστης ἐφημερίδων ἄνευ γνώσεως τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐξαρτήσεων οὔτε κἄν δύναται νὰ ἐπιβλέψῃ, ὡς τοιοῦτος. Εἶναι ὅλος διόλου ἀδύνα-

τον να έννοήση τις μίαν έφημερίδα, εις τὰ κυριώτερα αὐτῆς σημεῖα, ἄνευ γνώσεώς τινος περὶ διοικήσεως, περὶ ἐμπορικῆς καὶ φροολογικῆς πολιτικῆς, περὶ τῆς ἐργατικῆς κινήσεως κλπ.

II

Λιατιποῦται τὸ ἐρώτημα εἰς τί ὀφείλεται ἡ ἰδιάζουσα αὕτη εἰς τὴν ἐποχὴν μας τάξις πραγμάτων δηλ. διατί ὁ πολίτης ἐνδιαφέρεται τόσον καὶ ἀσχολεῖται τόσον ἐντατικῶς μὲ τὰ οικονομικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα. Ἡ ἀπάντησις μου φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι δύσκολος· αὕτη ἐγκεῖται εἰς τὰ ἐπόμενα περιστατικὰ.

1) Διὰ τῆς ταχείας ἀυξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ μας — διαρκούσης τῆς 19ης ἑκατονταετηρίδος ὁ πληθυσμὸς τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν ὑπερεδιπλασιάσθη—ὁ οικονομικὸς περὶ ὑπάρξεως ἀγῶν κατέστη ὀξύτερος καὶ ἐντατικώτερος. Ἐκαστος αἰσθάνεται σήμερον περισσότερον τὴν ἀνάγκην, νὰ ἀποκτήσῃ ἰσχύν, νὰ ἀνυψώσῃ τὴν θέσιν του ὑπὸ τὸν ἥλιον ἢ πρὸ ἐνὸς αἰῶνος ἢ καὶ πρὸ δύο μόνον γενεῶν. Τοῦτο ἰσχύει διὰ τὸν συναγωνισμόν τῶν ἔθνων ἐπὶ τῆς γῆς ὡς καὶ διὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀτόμου εἰς τοὺς κόλπους τῆς κοινωνίας. Κατ' ἐκφρασιν ἥς χρῆσιν ἔκαμα ἀλλαχού: Ὁ ἀγῶν διὰ τὴν γῆν καθὼς καὶ διὰ τὸ μερίδιον τοῦ ἄρτου ὠξύνθη. Οἱ λαοὶ πάντοτε διεπληκτίσθησαν περὶ τὴν κατανομὴν τῆς γῆς· ὁ 16ος, 17ος, 18ος αἰὼν εἶναι πλήρης ἐμπορικῶν καὶ ἀποικιακῶν πολέμων. Ἐν τούτοις τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ αἰῶνός μας εἶναι ἡ ἀλλαγὴ τῆς μορφῆς τῶν ἐρίδων ὡς καὶ ἡ ἕφεσις τῆς βαναύσου βίας τῶν ὅπλων. Τοῦναντίον τὰ οικονομικὰ τεχνάσματα ἐπικρατοῦν, γεγονός ὅπερ συνετέλεσεν ὅπως τὸ οικονομικὸν κίνητρον τοῦ διεθνoῦς ἀνταγωνισμοῦ λάβῃ τὴν πλήρη του σημασίαν. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἀκόμη τῆς κοινωνίας ἐξωγκώθη ὁ ἀγῶν περὶ τὴν κατανομὴν τῶν ἀγαθῶν. Ἄς ἀναλογισθῶμεν τὴν κατάστασιν τῶν ἐλευθέρων ἐπαγγελμάτων καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ προλεταριάτου! Ἄς παρατηρήσωμεν τὸν συναγωνισμόν τοῦ ἐμπορικοῦ κόσμου, μετὰ τίνος πυρετώδους κόπου ἕκαστος προσπαθεῖ νὰ προσπεράσῃ τὸν ἄλλον!! Ἄς ἐρευνήσωμεν τοὺς ὑποψηφίους διὰ κενὴν θέσιν, προκηρυχθεῖσαν εἰς οἰονδήποτε κλάδον!

2) Ἄλλ' ἡ καθαρῶς ποσοτικὴ αὕτη ἐπίτασις τῆς οικονομικῆς πίεσεως, ἣν ἕκαστος ὑπίσταται, δὲν θὰ ἦρκει μόνη νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀλλαγὴν εἰς τὴν οικονομικὴν ἐπιστήμην, ἐὰν δὲν ἐσυνωδεύετο συγχρόνως μὲ νέαν διαμόρφωσιν τῆς ζωῆς καὶ μετὰ ποιοτικῆς ἀλλαγῆς τῆς καταστάσεως. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ καπιταλισμὸς εἶναι ἐκεῖνος ὅστις ἐπέφερε τὸν μετασχηματισμὸν τοῦτον, μετασχηματισμὸν τοιοῦτον βίβλους τὸν ὁποῖον καμμία παλαιότερα ἐποχὴ δὲν ὑπέστη, ἀλλὰ καὶ τόσον ταχὺν καὶ αἰφνιδίον ὅσον εἰς οὐδεμίαν ἱστορικὴν περίοδον παρετηρήθη· ὅ,τι ἐπετελέσθη εἰς αἰῶνας καὶ χιλιετηρίδας, μετεβλήθη ἐντὸς μερικῶν δεκαετηρίδων εἰς ἑρέπια. Ὡς βράχος τὸν ὁποῖον αἱ ἐναποθέσεις τοῦ ὕδατος ἐντὸς ἀμνημονεύτου χρόνου ἐσχημάτισαν, δι' αἰφνιδίου σεισμοῦ ἀνετράπει, οὕτω συνέβη καὶ κατὰ τὴν ἀξιολογη-

όνευτον ἐποχὴν μας τοῦ καπιταλισμοῦ, μετὰ τῆς παλαιᾶς σεβαστῆς ὀργανώσεως.

Εἰς τοὺς κόλπους τῆς κοινωνίας αἱ παλαιαὶ τάξεις εὐρίσκονται ἐν κινδύνῳ, ὅσον ἀφορᾷ τὴν περιουσιακὴν τῶν θέσιν ἂν δὲν ἔχωσιν ἤδη ἐξαφανισθῆ. Ἡ παλαιὰ ἀριστοκρατία αἰσθάνεται οικονομικῶς νὰ ἀποσύρεται τὸ ἔδαφος ὑπὸ τοὺς πόδας τῆς καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ μικροαστοὶ, μικροβιοτέχνη καὶ μικροῦμποροι. Τὴν θέσιν τῶν εὐγενῶν καταλαμβάνει ἡ τάξις ἐκείνη ἣτις ἀντιπροσωπεύει τὸν καπιταλισμὸν ἐν τε τῇ γενέσει του καὶ τῇ ἀκμῇ του δηλ. ἡ ἀστική τάξις· χωρὶς ὅμως αὕτη νὰ αἰσθάνεται τὴν θέσιν τῆς τόσον στερεῆν καὶ τόσον εὐάρεστον ὡς συνέβη ἐπὶ αἰῶνας μετὰ τὰς παλαιὰς ἀριστοκρατικὰς τάξεις. Ἀντιθέτως αὕτη οὐδ' ἐπὶ στιγμήν θὰ χαρῆ διὰ τὴν νίκην τῆς. Διότι ταύτην ἀκολουθεῖ μία τρομερὰ σκιά, ἣτις ὑποπροσπίπτει φέρει τὸ σκότος. Πρόκειται περὶ τῆς τάξεως τῶν ἀκτημόνων προλεταρίων, ἣτις σφοδρῶς ἀμφισβητεῖ τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας εἰς τὴν ἀστικὴν τοιαύτην ἀφ' οὗτου ἡ τελευταία αὕτη ἀπέκτησεν ἰσχὴν καὶ ἐκτίμησιν. Καὶ οὕτω τίθεται τὸ μέγα πρόβλημα πῶς αἱ φοβεραὶ αὐτὰι μάζα θὰ προσαρμολοσθῶσιν πρὸς τὰς παλαιὰς ἐκπολιτιστικὰς τάξεις, τὸ ἀποτέλεσμα προσπαθειῶν χιλιετηρίδων.

Ἡ Οἰκογένεια, ἐν τῇ παλαιᾷ ταύτης ἐννοίᾳ καὶ οὐ τάσει, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐσηργήθησαν τόσοι πολιτισμοί, διαλύεται: ἡ παλαιὰ πατριαρχικὴ οἰκογένεια κατατέμνεται, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀστικὴ τοιαύτη γίνεαι τὴν σημασίαν τῆς ὡς φορεὺς σπουδαίων οικονομικῶν σχέσεων· ἐν αὐτῇ οὐδὲν πλέον παρῆγεται ὡς ἄλλοτε, ὅτε τὰ πολυμέρισμα μέλη τῆς, ἐξύμνωνον τὸν ἄριον, ἔκαμμον ζῦθον καὶ σάπωνα, ἔσφαζον καὶ ἐκαλλιέργουν, ἔξεον καὶ ἐκλοθον καὶ ἔφαινον τὸ λίνον. Καὶ οὕτω ἀνατρέπεται ἐκ βάθρων ὁ ὅλος τῆς γυναικὸς εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς οικονομικῆς ζωῆς. Ἄν πορίζεται πλέον αὕτη τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐν τῷ οἴκῳ τῆς, διαθέτουσα τὸν καιρὸν τῆς εἰς βιοτεχνικὰ ἔργα· αἰσθάνεται οὕτω βέρος καὶ ἀνίαν ἐκ τῆς ἀνεργίας ἕως οὗτου κατωρθώσιν νὰ ἀντικαταστήσῃ ἀλλοτῶν τὴν ἀπώλειαν τῆς οἰκιακῆς ἐργασίας. Τοῦτο ὅμως τὸ κατορθώνει εἰς τὴν ἀγορᾶν, ἐν συναγωνισμῷ πρὸς τὸν ἄνδρα τὸν ὁποῖον (ὡς προσφέρουσι τὴν ἐργασίαν τῆς ὑπὸ καλυτέρους ὄρον) ἔπροσκαλεῖται καθιστώσα οὕτω αὐτὸν ἀνίκανον νὰ συντηρήσῃ οἰκογένειαν.

Συγχρόνως συντελεῖται τοπικὴ τῆς συγκέντρωσις τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τοὺς κόλπους τῶν νεωτέρων Κρατιῶν. Ἡ μεγάλη βιομηχανία συγκεντρώνει τοὺς πληθυσμοὺς εἰς ὀρισμένα σημεῖα, καὶ ἡ ἐν γένει ἐξέλιξις τῆς οικονομίας ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς πόλεως πληθυσμιακῶς καὶ τὴν ἀπογύμνωσιν τῆς ἑκταύρου. Ἐνῶ πρὸ ἐνὸς αἰῶνος μόλις τὸ τέταρτον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γερμανίας κατοικεῖ εἰς πόλεις, σήμερον κατοικεῖ πλέον τοῦ ἡμίσεως. Καὶ εἰς τί εἶδους πόλεις! ἡ μεγαλόπολις εἶναι σήμερον κατ' ἐξοχὴν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ παρελ. αἰῶνος· ἐνῶ κατὰ τὸ 1843 ἔζων ἐν Γερμανίᾳ εἰς πόλεις ἄνω τῶν 50.000 κατοίκων 1.290.681 ἄτομα ἦτοι 3,5% τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ τὸ 1900 ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἔφθασεν εἰς 11.061.924 ἦτοι τὸ 21,9%.

τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ. Εἰς δὲ τὰς πόλεις ἄνω τῶν 100.000 κατοίκων τὸ 1871 ἔζων ὀλιγώτεροι τῶν 2.000.000 κάτ. (5,34 %) ἐνῶ τὸ 1900 ἔφθασαν εἰς 10.000.000 (16,36 %).

Ἄλλὰ ποίαν ἀναστάτωση τῶν ὄρων τῆς διαβιώσεως διαπιστοὶ τις διὰ τῆς παρατηρήσεως ἐνὸς τῶν ἀνωτέρω ἀριθμῶν! Οἷτιν τίθεται τὸ μέγα πρόβλημα πῶς τοιαῦτα κολοσιαῖα μᾶζι ἀνθρώπων δὴ δυνηθοῦν νὰ ζήσουν ὑποφερτὴν ἐκπολιτιστικὴν ζωὴν; ἦτοι προβλήματι συγκοινωνιακῆς φορολογικῆς καὶ καινωνικῆς πολιτικῆς μεγαλουπόλεως τίθενται μετὰ τῶν ἀπείρων σχετικῶν ζητημάτων των. Ἄλλὰ καὶ ἅπαντες οἱ ὄροι ἐργασίας μετεβλήθησαν ἐκ βάθρων. Ὅπου πρότερον ὁ γεωργὸς ἐκαλλιέργει τὴν γῆν ὅπου ἐργάζετο ὁ βιοτέχνης ἐκεῖ ἀνυψοῦται τώρα τὸ γιγαντιαῖον ἐργοστάσιον τὸ ὁποῖον καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ πολλάκις καὶ τὴν νύκτα ἀπορροφᾷ τὰς δυνάμεις τῶν ἐργατικῶν μαζῶν εἰς ἀνθυγιεινὰ ἔργα καὶ ἐντὸς ὑπερθερμῶν καὶ δυσόσμων χώρων. Εἰς τὴν θέσιν τοῦ μικροῦ καταστήματος τῆς μικροπόλεως, ἴσταται εἰς τὰς μεγαλουπόλεις τὸ μέγα ἐμπορικὸν κατάστημα, ὅπου χιλιάδες ὑπαλλήλων ἐκτελοῦν αὐτομάτως καὶ ἐπὶ αἰσθητῆς διαταγῆς τὸ ἐντελῶς μηχανικόν των ἔργον.

Διὰ τῶν ἀνά τὴν χώραν ὁδῶν ὅπου ἄλλοτε εἶρε ἐπὶ τῆς ἄμμου ἢ ταχυδρομικῆ ἄμαξα, τρέχουν σήμερον οἱ ἀτμοκίνητοι καὶ ἠλεκροκίνητοι σιδηροδρομοί. Πρὸ 100 ἐτῶν ἐταξίδευον εἰς Γερμανίαν διαρκοῦντος τοῦ ἔτους 1.000.000 ἀνθρώπων τώρα ὁ ἀριθμὸς ὑπερέβη κατὰ πολὺ τὸ δισεκατομμύριον!! Εἰς μεγαλύτερά μου ἔργα προσεπάθησα νὰ περιγράψω λεπτομερῶς τὴν ἀναστάτωση ἣν ὠδε μόλις ἠδυνήθησαν νὰ σχεδιαγραφῆσω.

Θέλω ἀκόμη ἐντυθῆσαι νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι ὡς οἱ ὄροι διαβιώσεως τῶν καθ' ἕκαστον ἀτόμων, οἷτω καὶ αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν λαῶν μετεβλήθησαν ἐκ βάθρων. Νέαι ὄλως καὶ ἰσχυραὶ χώραι εἰσῆλθον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὸν συναγωνισμὸν τῶν παλαιότερων κρατῶν καὶ ἔδωσαν εἰς αὐτὸν νέον ὄλως χαρακτῆρα. Τὸ σπουδαιότερον γεγονός τῆς τελευταίας γενεᾶς εἶναι ἡ προσέγγις τῶν εὐφόρων ἀποικιακῶν χωρῶν πρὸς τὸς ἀγορὰς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἀπτετέλεσμα τῆς τελειοποιήσεως τῶν μέσων συγκοινωνίας καὶ τῆς συνεπειᾶ ταύτης ἐπακολουθησάσης μενασαστεύσεως καὶ τῆς ἀναστατώσεως εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῶν νεοηνεωχθεισῶν χωρῶν. Γνωρίζομεν δ' ὅτι ἔνεκα τούτου ἡ γεωργικὴ οἰκονομία τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν χωρῶν περιῆλθεν εἰς δυσχερῆ θέσιν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀκολουθήσῃ διαφόρους νέας κατευθύνσεις ἵνα δυνηθῆ νὰ ἐξέλθῃ τῆς δυσχεροῦς θέσεώς της. Ἐξ οἷ συγκλονισμοί, ἀναστατώσεις, μεταρρυθμίσεις.

Ἐκ πάντων τούτων καταλήγει τις εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ καπιταλισμὸς ὄχι μόνον εἰς πλείστας ὅσας περιπτώσεις κατέστρεψε τὴν ὑφισταμένην παλαιὰν τάξιν καὶ ἐγκαθίδρυσεν νέαν τοιαύτην, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὸν συνολικὸν χαρακτῆρα τῆς οἰκονομίας ἐπομένως καὶ τὸν ὅλον χαρακτῆρα τῆς κοινωνικῆς ὑποστάσεως μετέτρεψεν ἐκ βάθρων.

III

Ὁ βίος ἐν τῇ κοινωνίᾳ κατέστη προβληματικός. Ὅ,τι πρότερον ἐν εὐνοίᾳ συμμετρία ἐξελίσσεται, κατέστη σήμερον ἀντικείμενον φρονιδῶν καὶ αἰτίων ἀμηχανίας, ἐπομένως καὶ ἀντικείμενον κατοπινῆς σκέψεως. Εἶναι φυσικὸν ὅτι αἱ ἀνάγκαι καὶ οἱ κλονισμοί, οἷς ὑφιστάμεθα καὶ οἵτινες καθιστοῦν τὴν θέσιν μας καθ' ἑκάστην καὶ δυσκολωτέραν ἄγουσιν εἰς τὸ ἐρώτημα : Πόθεν προέρχονται πάντα ταῦτα ; εἶναι ταῦτα ἀναπόφευκτα ; ὑπάρχει διέξοδος ; Διαιρωτῶνται βεβαίως οἱ ἀμέσως ἐνδιαφερόμενοι τῶν συζητήσεων ἐπὶ τῶν κοινωνικοπολιτικῶν πραγμάτων ἐπὶ πρακτικοῦ εἶτα δὲ ἐπὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐπιπέδου· προῆλθεν δὲ τοῦτο πρῶτον ἐκ πρακτικῆς ἀνάγκης ταχέως ὁμως καὶ πέραν αὐτῆς. Ὑπάρχει μία ἄποψις τῆς ἐποχῆς μας ἣτις κατέστησε ἀκόμη βαθυτέραν τὴν πεποίθησιν περὶ τῆς σημασίας τῆς σπουδῆς τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν. Μία τῶν σπουδαιότερων συνεπειῶν τοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι ἡ ὑφ' ἡμῶν ἀναγνώρισις τῆς ὑπερβολικῆς σημασίας ἣν ἔχει ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ διὰ τὴν ὅλην ἐκπολιτιστικὴν κατάστασίν μας. Διὰ δύο τρόπων ὑποκίπτει τὸ φαινόμενον τοῦτο εἰς τὰς αἰσθήσεις μας : 1) διὰ τῆς παρατηρήσεως τῆς ἰσχύος τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων κατὰ τὴν ἐποχὴν μας καὶ 2) διὰ τῆς παρατηρήσεως τῆς ἐξαρτήσεως πάσης πολιτικῆς, ἐκπολιτιστικῆς καὶ πνευματικῆς μορφῆς ἀπὸ τῶν οἰκονομικῶν ὄρων διαβιώσεως. Καὶ αὐτοὶ οἱ τυφλοὶ ἀκόμη θὰ ὤφειλον νὰ πιστοποιήσουν τὴν ὀρθότητα τῆς καταστάσεως, ἣν διορατικοὶ τινες σοσιαλισταί, πρὸ ἡμίσεως καὶ πλέον αἰῶνος παρετήρησαν καὶ ἐξέφρασαν, καθ' ἣν :

Τόσον ὁ ἰδιωτικὸς ὅσον καὶ ὁ δημόσιος δὼν ἡμῶν βίος ἐξαρτᾶται ἀπολύτως ἀπὸ τὸν καπιταλισμόν. Τὰ κεφαλαιοκρατικὰ συμφέροντα ἐδημιούργησαν τόσον εἰς τὸ δίκαιον, ὅσον καὶ εἰς τὰ ἥθη τὸς μορφῆς ἐκείνας αἰτινες εὐνοοῦν καλύτερον τὴν ἀνάπτυξίν των καὶ μόλις μία σύμπτειξις τῶν συμφερόντων κατορθώνει νὰ μᾶς προφυλάξῃ ἀπὸ τὰς καταστροφὰς ἃς ἀκωλύτως ἀπεργάζεται ὁ καπιταλισμός.

Κατὰ πόσον ὁμως ἡ ὅλη ἐκπολιτιστικὴ ἡμῶν κατάστασις στηρίζεται ἐπὶ οἰκονομικῶν βάσεων, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ πιστοποιήσωμεν εἰς ἐποχὰς καθ' ἃς ἀκριβῶς αἱ βάσεις αὗται ὑπέστησαν κλονισμόν, ὅτε εὐκόλως παρατηρεῖται ἡ ἐξάρτησις τῶν συντελουμένων ἀλλαγῶν τῆς μορφῆς τοῦ πολιτισμοῦ, ἐκ τῶν μεταβολῶν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Πρὸς τοῦτο θὰ φέρω ἐδῶ ὀλίγα παραδείγματα τῆς ἐξαρτήσεως ταύτης, τὰ ὁποῖα λαμβάνομεν ἐκ τῆς ἐπισκοπήσεως τῆς οἰκονομικῆς ἐπαναστάσεως τῶν τελευταίων 100 ἐτῶν.

Ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ αὔξησις τοῦ πλοῦτου ἐπέφερε τὴν εὐρυσιν τῆς βάσεως τοῦ πνευματικοῦ μας πολιτισμοῦ, τόσον, ὅσον εἰς οὐδεμίαν προγενεστέραν ἐποχὴν. Ἡ ἐντατικὴ ἤδη ἐξέλιξις τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, ἔλαβεν ὡς ἐκ τούτου μεγαλειτέραν ἀκόμη ἔντασιν. Ἄπαντα τὰ πλούσια ἔθνη οἷα ὑπῆρξαν τὰ Εὐρωπαϊκὰ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα κατέχουν πάντας τοὺς διανοητάς, καλλιτέχνας, μουσικοὺς τῶν ὁποίων ἡ ἐπίτασις τῆς φιλολογικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς εἶναι κατὰ τὴν ἐποχὴν

μας καταπληκτική. Ἐς συγκρίνομεν τὰς σημεῖας ἐκδόσεις μετὰ τῶν ἄλλοτε. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἐξεδίδοντο 3—4 χιλιάδες νέων βιβλίων κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος· τῷ 1900 25 χιλιάδες. Ἐὖν λάβωμεν ὡς μέσον ὄρον νέων ἐκδόσεων πρὸς 100 ἐτῶν τὰ 500 καὶ σήμερον 1000, ἔχομεν πρὸς 100 ἐτῶν ἀναλογίαν εἰς ἕκαστον νέον βιβλίον 1ῶ άτομα, σήμερον μόνον 2. Παρατηροῦμεν ἐπίσης διὰ τὸν ὄρθμον τῆς πληθοπαγωγῆς εἰς φιλολογικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ προϊόντα ἠλαττώθησαν καὶ τὰ ἐργατικά. Αἱ συλλογαὶ τῶν 10, 20, 25, 50% τοῦ Μάρκον, αἱ εὐθυναὶ κλασικαὶ ἐκδόσεις καὶ παντὸς εἶδους ἐπανεκδόσεις βιβλίων εἰκόνων κλπ. τὰ κατωρθώματα αὐτὰ τῆς νεωτέρας τεχνικῆς ἐφθασαν καὶ εἰς τὰς πτωχότερας καλύβας.

Ὁφείλομεν ἐπίσης νὰ στρέψωμεν τὴν προσοχὴν μας πρὸς τὴν παρὰ τὴν πληθοπαγωγὴν ταύτην, μεγάλην ἐπέκτασιν καὶ ἐξέλιξιν τῆς παιδείας. Ἐς σχεφθῶμεν τὴν ἐφημερίδα, τὸ ἀληθές αὐτὸ τέκνον τῆς νεωτέρας οικονομίας καὶ τῆς νεωτέρας τεχνικῆς. Πῶς δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν αὐτήν, ἄνευ τῶν ἐρευνήσεων ἐκείνων αἵτινες ἀποτελοῦν τὴν ἀφαιτηρίαν τῶν νέων ἐποχῶν, ὡς ἡ ἀνακάλυψις καὶ συνεχῆς παραγωγὴ χύρτου, ἡ ἐφεύρεσις τῶν διὰ κυλίνδρων τυπογραφικῶν μηχανῶν, τῶν σιδηροδρόμων, τοῦ τηλεγράφου καὶ τοῦ τηλεφώνου; Κατὰ τὸ 1824 ὑπῆρχον εἰς τὴν Πρωσίαν 845 ἐφημερίδες μετὰ μικρὰν βεβαίως κυκλοφορίαν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνος διήλθον διὰ τῶν Γερμανικῶν ταχυδρομείων 1 1/2 δισεκατομ. ἐφημερίδων.

Ἐπὶ αὐτῶν ὁμοῦ αἱ οὐσιώδεις μορφαὶ τοῦ πνευματικοῦ μας πολιτισμοῦ, αἵτινες διετήρησαν τὸν χαρακτήρα των, παρὰ τὴν ἀλλαγὴν τῶν οικονομικῶν σχέσεων. Εἰς τὴν «Γερμανικὴν οἰκονομίαν κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα» προσεπάθησα νὰ καταδείξω πῶς ἐφαρμόζεται τοῦτο εἰς τὰ φαινόμενα τοῦ πολυπληθοῦς καὶ τοῦ εὐμεταβλήτου, ἅτινα χαρακτηρίζουν τὸν νεώτερόν μας βίον καὶ πῶς τὰ δύο αὐτὰ φαινόμενα ἀσκόπως ἐξηγῶνται ἐκ τῶν οικονομικῶν μετασχηματισμῶν. Οὕτω ἡ οὐσώφρευσις ὑλικοῦ πλοῦτου, εἶναι ἀπὸ τὰ κατ' ἐξοχὴν γνωρίσματα τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἐπλουτίσαμεν τόσον εἰς ὑλικά ἀγαθὰ, ὅσον ποτε ἄλλοτε. Ἄλλ' ὁ πλοῦτος οὗτος ἀκριβῶς μᾶς κατέστησεν δούλους τῶν ἀναγκῶν μας. Ἐν καὶ αὐξάνει ἡ ἰκανότης μας καὶ τὰ μέσα πρὸς ἰκανοποίησιν τῶν οικονομικῶν ἀναγκῶν αὐξάνει συγχρόνως καὶ ἡ ἔντασις αὐτῶν ἤτις καὶ παραμένει πάντοτε κατὰ τι μεγαλιτέρα τῶν μέσων, ἅτινα διαθέτομεν πρὸς ἰκανοποίησιν των· τὸ πολὺ παρήγε τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς τὸ πλεῖστον καὶ οὕτω εἰς ἀκατάπαυστος κόθος πρὸς τὰ ἔξωτερικὰ ὑλικά ἀγαθὰ κατέλαβεν τοὺς ἀνθρώπους ὅστις καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ αὐξάνη. Μία ὑψηλὴ καὶ ἤδη ὑπερβολικὴ ἐκτίμησις τῆς ὕλης, παρήγαγε εἰς ὑψηλοὺς καὶ ταπεινοὺς τὴν τάσιν πρὸς πλουτισμὸν καὶ τὴν φιληθονίαν. Οὕτω παρήχθη ἐκ τοῦ πλοῦτου ἡ βασικὴ ἐκείνη διάθεσις, ἣν ἐσυνηθήσαμεν νὰ ἀποκαλοῦμεν ὑλιστικὴν καὶ ἣτις εἶναι τὸ βασικὸν χαρακτηριστικὸν τῆς ἐποχῆς μας.

Ἄλλ' ὁ αὐξὼν εἰς ὑλικά ἀγαθὰ πλοῦτος, ἰδίως μάλιστα ὅπου ὠδήγησεν εἰς δημιουργίαν μεγαλοπόλεων, μετέτρεψεν ἐκ βάθρων τὴν σχέσιν μας

πρὸς τὴν ἑμφυζον φύσιν. Νέον καλλιτεχνικὸν εἶδος ἀνεπτύχθη, γυμνὸν παντὸς φυσικοῦ αἰσθήματος καὶ ἤρχισε μία ὅλως νέα ἐποχὴ ἢν ἐγὼ ἀποκαλῶ ἐποχὴν τοῦ αἰσθητικοκαλλιτεχνικοῦ πολιτισμοῦ (Sinnlich—Künstlerische Kultur).

Ἡ ἐξομοίωσις τῶν ἐκπολιτιστικῶν ἰδιοτήτων τῶν καθ' ἕκαστον χωρῶν καταδεικνύεται ὡς ἀποτέλεσμα τῆς τοπικῆς οὐσσωματώσεως καὶ τῆς μεταναστευτικῆς κινήσεως, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος ὡς καὶ ἐκ τῶν σπουδαιότερων οἰκονομικῶν φαινομένων. Αἱ τοπικαὶ ἐνδιηασίαι τὰ λαϊκὰ ἴσματα, τὰ τοπικὰ ἠθῆ καὶ ἔθιμα ἐξαφανίζονται δίδοντα θέσιν εἰς τὰς ἐκ τῆς μεγαλουπόλεως προερχομένης συνηθείας. Τὸ κατάστημα νεωτερισμῶν τῆς μεγαλουπόλεως εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον καθωρρίζει τὸν συρμὸν εἰς τὴν ἐπαρχίαν, ὡς καὶ τὰ ἴσματα τοῦ συρμοῦ τὰ ἀδωμένα εἰς τὰ χωρία, προέρχονται ἐκ τῶν κέντρων τῆς πόλεως. Νέα γενικὴ διαμόρφωσις τῆς σκέψεως καὶ τοῦ αἰσθήματος ἔλαβε χώραν. Τὴν θέσιν τοῦ μόνιμου καὶ συγκεκριμένου ἀτόμου κατέλαβεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ μὴ μόνιμος καὶ ἀφηρημένος τύπος τοῦ κοσμοπολίτου. "Ὅσον ὄρισμένες καὶ ἂν εἶναι ὁ οἰκονομικὸς βίος διὰ τὸν τρόπον διαβιώσεως τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἔφερε νὰ γίνῃ καλύτερον καταληπτὸς διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν νεοσυσταθέντων τάξεων. Ἄστος καὶ αὐγενής, προλετᾶριος καὶ βιοτέχνης ἢ χωρικὸς παλαιῶν παραδόσεων. Ὅποιαν διαφορὰν ὑποστάσεως περικλείουσι αἱ τάξεις αὗται!! "Ὅπουδήποτε καὶ ἂν κητάξωμεν, ὅπουδήποτε τμήμα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἂν παρακολουθήσωμεν, ὅπουδήποτε γεγονὸς τῆς κοινωνίας καὶ ἂν παρακολουθήσωμεν, ἀναποφεύκτως καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ οἰκονομικὴ λειτουργία ἔξασκεῖ ἰσχυρὰν καὶ βαθεῖαν ἐπιρροὴν ἐπὶ παντὸς κοινωνικοῦ γεγονότος, ἢν οἱ ἱστορικοφιλόσοφοι δύνανται νὰ ὀρίσουν ὡς βούλονται. Ἡ ἐπιρροὴ αὕτη ὑπάρχει καὶ εἰς αὐτὸ δὲν ὑφίσταται ἀντίρρησης. Οὕτως εὐρύνεται βεβαίως ἡ βάσις ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐκτείνεται τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὰ γεγονότα τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Ὅχι μόνον ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἀφοροῦν τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα καὶ ἀτυχήματα, ὀφείλει νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ νὰ μάθῃ διατι ὀφείλει νὰ συμμορφοῦται πρὸς αὐτὰ διατι τόσον βασανίζεται ὑπ' αὐτῶν, τίτιν τρόπον θὰ εὕρῃ διέξοδον, ἀλλὰ καὶ ἕκαστος ὅστις εἰδικῶς λαμβάνει μέρος καὶ παίζει ρόλον τινὰ εἰς τὴν τύχην τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· διότι πάντως ὀφείλομεν νὰ γνωρίζωμεν ὅτι πᾶσα ἀνθρώπινος, πᾶσα ἐκπολιτιστικὴ ὑπαρξὶς ἐξαρτᾶται ὑπὸ τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα καὶ ὅτι τίποτα δὲν δυνάμεθα νὰ πληροφορηθῶμεν περὶ ταύτης ἐὰν δὲν ἔχωμεν ὑπ' ὄψει μας ταῦτα.

IV.

Ἐκ δύο πλευρῶν ἔσπευδον οἱ διψῶντες κοινωνικὴν μόρφωσιν : Ἐκ τῶν κατωτέρων τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ ἐκ τῆς ὑψηλῆς ἱστορικοφιλοσοφικῆς ἐρεῦνης. Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ὀφείλει νὰ λύσῃ ὄχι μόνον τὰ καθ' ἕκαστον παρουσιαζόμενα προβλήματα, ἀλλὰ καὶ νὰ μᾶς διαφωτίσῃ ἐπὶ τῶν αἰώνιων προβλημάτων τῶν περὶ ὑπαρξέως ὄρων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἄποτελεῖ αὕτη σήμερον κεντρικὴν τρόπον τινὰ ἐπιστήμην ὡς συνέβη μὲ

τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα τὴν φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν πρότερον· μία κεντρικὴ ὁμῶς ἐπιστήμη δέον νὰ καλλιεργεῖται ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν ὀλίγων τῶν ἐχόντων αὐτὴν ὡς ἐπάγγελμα ἀλλ' ὑπὸ τῶν πολλῶν οἵτινες προσπαθοῦν νὰ λύσουν τὰ αἰνίγματα τῆς ζωῆς καὶ οἵτινες μετὰ πίστewος κατευθύνουν τὰ βήματά της. Οὔτω μόνον ἐξηγεῖται τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον τὸ ἐκδηλούμενον κατὰ τὴν ἐποχὴν μας περὶ τὰς κοινωνικὰς καὶ ἰδίως τὰς οικονομικὰς ἐπιστήμας· ὅταν βεβαίως τοῦτο δὲν ἐκδηλοῦται μόνον ἐπιπολαίως χάριν τοῦ συρμοῦ. Ὁ συρμὸς βεβαίως δύναται νὰ συμπράξῃ καὶ πολλοὺς νὰ προτρέψῃ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἐν λόγῳ φαινομένων, οἱ ὅποιοι βεβαίως μόνον χάριν τοῦ συρμοῦ θὰ ἐνεργήσουν. Ἀλλὰ διὰ τὴν μεγάλην μᾶζαν τῶν φιλομαθῶν, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων αἰσθάνονται μίαν σοβαρὰν πρὸς τὴν ἔρευναν τάσιν, δὲν ἰσχύει τοῦτο "Ὅστις ὡς ἐγώ, ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἔλθῃ συχνὰ εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν λαϊκῶν κύκλων, οἵτινες φοιτοῦν εἰς τὰς οικονομικὰς διαλέξεις π.χ. τῶν δημοδιδασκάλων. οὔτοι δὲν δύναται νὰ ἀμφιβάλῃ τις ὅτι ὑφίσταται ἡ δίψη πρὸς κοινωνικοπολιτικὴν μόρφωσιν καὶ ὅτι αὕτη καθίσταται περισσότερον αἰσθητή. Ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐθαυμάζαμεν ἐπειδὴ ἐκατωρθώσαμεν νὰ ἀνεύρωμεν τὰ ποικίλλα αἴτια, αἵτινα προκαλοῦν τὸ ἐνδιαφέρον ὅλων διὰ τὰ οικονομικὰ ζητήματα.

Διὰ τῶν τελευταίων παρατηρήσεων ἔθιξα τὸ ζήτημα τῆς ἐξαπλώσεως τῶν οικονομικῶν καὶ κοινωνικοπολιτικῶν γνώσεων. Εἶναι φανερὸν ὅτι τοῦτο διακρίνεται: Εἰς τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς γνῶσιν καὶ τὴν γνῶσιν αὐτὴν ταύτην. Καὶ ὅσον ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως φαίνεται εὐρὴ τὸ ἐνδιαφέρον, καὶ ἀναμφιβόλως θὰ εὐρηνθῇ ἀκόμη περισσότερον, τόσον ἀτελής φαίνεται ἡ ἐκπλήρωσίς του. Δὲν δύναμαι ἐνταῦθα νὰ ἐκθέσω τὰ περὶ τῆς μεθόδου τῆς οικονομικῆς μορφώσεως καὶ τῆς μεταρρυθμίσεώς της. Μόνον τόσον, ὅσον νὰ μὴ προκαλέσω τὰς διαμαρτυρίας οὐδενός, δύναμαι νὰ θίξω τοῦτο, λέγων ὅτι εἰς τὸ μέλλον θὰ συνίσταται αὕτη ἐκ συστήματος· ἐκπαιδευτικῶν μέτρων βαθμιαίως κατατασσομένων, ὑπὸ τῶν αἰσθηρῶς ἐπιστημονικῶν κλάδων μέχρι τῶν ὅλων λαϊκῶν ἀνακοινώσεων· οὔτω θὰ εὐρηνθῇ ἡ γνῶσις περὶ τὰ ζητήματα ταῦτα. Καὶ πρὸς τοῦτο θὰ συμπράξουν ἀμοιβαίως ὁ γραπτὸς καὶ προφορικὸς λόγος. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπετεύχθη πρόοδος εἰς τὴν μέθοδον τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς ἐπιστήμης διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου· ὁ τρόπος οὗτος εὐρίσκεται εἰς ἐξέλιξιν.

Τὰ παρόντα τεύχη ἀποτελοῦν συμβολὴν εἰς τὴν διὰ τοῦ γραπτοῦ λόγου ἱκανοποίησιν τῆς ἀνάγκης οικονομικῶν καὶ κοινωνικοπολιτικῶν γνώσεων. Σκοπὸς τοῦ παρόντος εισαγωγικοῦ τεύχους, εἶναι ἡ ἀποκάλυψις καὶ εἰς τὸν ἀπλοϊκότερον ἀναγνώστην τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων σχέσεων αἰτινες ὁδηγοῦν εἰς τὴν μελέτην τῆς οικονομικῆς ζωῆς καὶ ἡ ὑπόδειξις εἰς ὅλους τῆς ἀναγκαιότητος ὅπως προσπαθήσουν κατὰ δύναμιν νὰ αἰτήσουν τὰς οικονομικὰς καὶ κοινωνικοπολιτικὰς γνώσεις των.